

Herdenken is nadenken in de nieuwe vaste tentoonstelling in Nationaal Monument Kamp Vught

32.000 verhalen en zeven seizoenen

Susan Hogervorst en Kees Ribbens

TVGESCH 131 (1): 105–111

DOI: 10.5117/TVGESCH2020.1.007.HOGE

Hoe vertel je de beladen en gelaagde geschiedenis van een plek, en houd je tegelijkertijd de grotere geschiedenis van het nationaalsocialisme en de Tweede Wereldoorlog in het oog? Hoe balanceer je tussen informeren, herdenken en actualiseren? Het vernieuwde Nationaal Monument Kamp Vught, dat in november 2019 zijn deuren weer opende, is in deze lastige opdracht geslaagd. De oorlog wordt ingebed in een ruimer naoorlogs tijds kader, niet door volledigheid na te streven, maar door op individueel niveau en op afgewogen wijze verbindingen te leggen met situaties in het recentere verleden.

Meerdere perspectieven

Waar voorheen een nogal sobere, enigszins abstracte tentoonstelling stond, is nu een rijke, ‘warm’ ogende opstelling gemaakt waarin de bezoeker geconfronteerd wordt met de geschiedenis van SS-Konzentrationslager Herzogenbusch en, in een apart gedeelte, met hedendaagse

reflecties daarop. De tentoonstelling vangt aan in een hoge, helder witte ruimte, waar een film de bezoeker vanuit het heden meeneemt naar het verleden van deze plek. Aan de wand plaatsen een grote wereldkaart en een tijdlijn – van Hitlers machtsovername in 1933 tot de start van de VN in 1945 – deze geschiedenis in het bredere perspectief van de Tweede Wereldoorlog. Opvallend zijn de cijfers van zowel militaire als burgerslachtoffers uit verschillende delen van de wereld, waarmee de wereldwijde impact van de oorlog inzichtelijk wordt gemaakt.

Het chronologisch-thematisch gepresenteerde verhaal over kamp Vught begint bij de bouw van het kamp vanaf 1942, in een rond decor rondom een tekentafel, aangekleed met zagen en ander bouwgereedschap. De foto's en informatiepanelen in het Nederlands en Engels met feiten, data en cijfers worden aangevuld met het perspectief van diverse betrokkenen, zoals de toenmalige kampcommandant, enkele gevangenen en een Vughtenaar die blij is met deze bouwklus. Over hen kun je

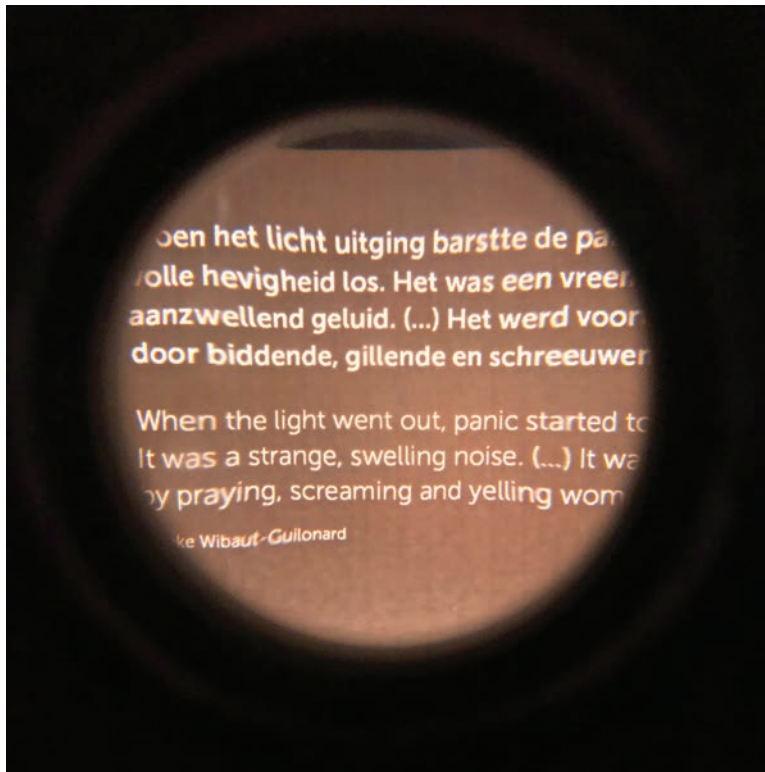
De thema's worden uitgelicht aan de hand van beelden, objecten, informatiepanelen en touchscreens met persoonlijke geschiedenissen en morele dilemma's.

Foto Susan Hogervorst

op een touchscreen kort iets lezen, ogenschijnlijk op basis van egodocumenten, en van elk zijn er wat foto's, helaas zonder verdere toelichting.

Op diverse plekken in de tentoonstelling zijn touchscreens met dilemma's: plekken waar bezoekers worden uitgenodigd zich in te leven in historische personages en de lastige keuzes die zij moesten maken, smaakvol en inlevend verbeeld door striptekenaar Aimée de Jongh. Een

voorbeeld is het verhaal van de Joodse kinderen George en Ursula uit Duitsland. 'Welke keuze denk je dat hun moeder maakte?' luidt een van de vragen. Stuurt ze haar kinderen naar Nederland in de hoop dat ze daar veilig zijn, of houdt ze haar kinderen bij zich in nazi-Duitsland zodat ze samen kunnen zijn? Naderhand is te lezen welke optie andere bezoekers hebben gekozen.

Door het judasoog in de gereconstrueerde celdeur is een fragment te lezen uit de memoires van Tineke Wibaut-Guilonard, overlevende van het bunkerdrama.

Foto Susan Hogervorst

Dit procedé van warme, aangeklede decors met algemene informatie, afgewisseld met persoonlijke lotgevallen en dilemma's, wordt in de hele tentoonstelling gevolgd. De thema's staan ietwat door elkaar in de ruimte, maar door tijdsaanduidingen als 'Zomer 1943 – Vught als tussenstation' wordt de volgorde duidelijk. Opvallend zijn de ingekleurde zwart-witfoto's waarvan er enkele levensgroot zijn afgedrukt. Ook zijn er diverse authentieke objecten – meubels, gebruiksvoorwerpen, persoonlijke bezittingen van gevangenen – uit de gegroeide collectie van Vught.

Museale technieken

In de publieke herinnering aan kamp Vught domineren drie kwesties, waarvoor ruim aandacht is in de tentoonstelling en die elk met een extra museale laag worden uitgediept. De eerste kwestie is de radiofabriek van Philips in het kamp, en het 'geluk' dat je als gevangene had wanneer je in dit Philips-Kommando tewerk was gesteld. De werkomstandigheden waren er relatief goed, en je bleef in beginsel gespaard van transport naar Duitsland of verder – als ware Anton Philips de Nederlandse variant van Oskar Schindler.

In het tweede deel van de tentoonstelling kunnen bezoekers een persoonlijke boodschap achterlaten aan de muur.

Foto Susan Hogervorst

Een grote vierkante spiegel aan de wand wekt hier de suggestie van een grotere (fabrieks)ruimte en plaatst je oog in oog met jezelf als bezoeker. Dit lokt, al dan niet beoogd, gedachten uit over de eigen positie in een dergelijke situatie.

Vlak daarna lezen en horen we over het beruchte kindertransport uit Vught. Op een scherm verschijnen beurtelings de namen van de Joodse kinderen die op 6 en 7 juni 1943, soms samen met één van hun ouders, vanuit Vught naar Sobibór werden gedeporteerd om daar te worden vermoord. Op de audioguide worden de namen van de kinderen voorgelezen. Dit is het enige punt in dit historische deel

van de tentoonstelling waar herdenken in plaats van informeren de overhand heeft.

Het derde bekende hoofdstuk uit 'het verhaal van Vught' is het bunkerdrama. In de gevangenisbunker in het kamp werden in januari 1944 74 vrouwen bij wijze van strafmaatregel opeengeperst in een cel, waar ze een nachtlang moesten blijven. De volgende ochtend bleken tien vrouwen niet meer in leven. Dit verhaal wordt verteld in een donker, smal-toelopend deel van de tentoonstelling, met aan het einde een celdeur met een judasoog. Hierdoor kijkend is een tekstfragment te zien uit de memoires van overlevende Tineke Wibaut-Guilonard, over het moment dat

in de bewuste nacht het licht uitging in de cel. Ook hier plaatst de specifieke museale presentatie de bezoeker terug in de tijd; kijkend door het raampje van de celdeur sta je plotseling in de schoenen van een kampbewaker.

Herdenken en actualiseren

Na het kerndeel van de expositie, dat eindigt bij de ontruiming van kamp Vught in de zomer van 1944, komt de bezoeker via het buitenterrein in een deel van de tentoonstelling waar herdenken en reflecteren centraal staan. Dit uit lichte ruimtes opgebouwde deel doet gestileerd en sereen aan. Zo is er bij binnenkomst een hoge wand vol briefjes met notities van bezoekers. De schrijftafel en de lege plekken aan de wand nodigen uit tot een eigen toevoeging waarmee het eigen handelen opnieuw deel wordt van de expositie. In de ronde, kapelachtige ruimte daarnaast hangen de wanden vol met de namen, geboortgegevens en sterfdata van de ruim achthonderd gevangenen die kamp Vught niet overleefden.

Verderop wordt de morele erfenis van de oorlog op verschillende manieren gethematiseerd onder het motto 'herdenken is nadenken'. Videoschermen tonen ooggetuigen van uiteenlopende ingrijpende gebeurtenissen uit heden en verleden, niet beperkt tot de Tweede Wereldoorlog. De geportretteerden vertellen over de praktische en morele dilemma's waarvoor ze stonden. Dat hun keuzes niet steeds vanzelfsprekend, eenduidig of heroïsch blijken, getuigt van realisme en kan simplistische identificatie met het (verzets) verleden tegengaan.

Aandeel van ooggetuigen

Anders dan in de vorige permanente tentoonstelling uit 2002 zijn er geen video-interviews met overlevenden. Hiermee wijkt Vught af van een inmiddels gangbare praktijk in voormalige concentratiekampen in Duitsland en elders. De nieuwe permanente tentoonstelling in voormalig concentratiekamp Amersfoort zal zelfs grotendeels uit videogetuigenissen bestaan. Getuigenissen kunnen 'authenticiteit' toevoegen aan het tentoonstellingsnarratief, en dienen om de ervaringen en perspectieven van gevangenen over te brengen. Dit laatste gebeurt zowel vanuit historiografisch als uit moreel oogpunt; als tegenwicht voor het feit dat veel van het overige dat een kampmuseum kan tonen – gebouwen, namenlijsten, de feiten en cijfers van vervolging en vernietiging – vooral het daderperspectief vertegenwoordigen.

Het genre van video-interviews met getuigen wordt in Vught daarentegen toegepast op getuigen van ingrijpende gebeurtenissen uit het heden en recente verleden in het tweede deel van de tentoonstelling. Getuigenissen over de oorlogsgeschiedenis in het eerste deel zijn verwerkt in de audioguide, maar opvallend genoeg zonder verduidelijking om wie het hier precies gaat. Deze anonieme overlevenden vertegenwoordigen kennelijk de uiteenlopende ervaringen van alle gevangenen. Dit doet wat onvolledig aan en breekt enigszins met de sterk op persoonlijke verhalen gerichte herinneringscultuur van de oorlog.

Ook in de opstelling 'Ogen van de oorlog' in het tweede tentoonstellingsdeel blijkt deze wat abstracte manier van omgang met overlevenden. Lichtkasten

Lichtkasten met portretfoto's van overlevenden van kamp Vught in combinatie met een object in het tentoonstellingsonderdeel 'Ogen van de oorlog'.

Foto Susan Hogervorst

tonen hier portretfoto's van overlevenden van Vught in combinatie met een foto van een persoonlijk voorwerp, zoals een kampuniform of sieraad. Op één lichtkast is afwisselend één van de portretten te zien met daarbij de naam van de betreffende persoon. Enerzijds hebben de getuigen hiermee een prominente plek gekregen. Anderzijds spreekt uit deze gestileerde presentatievorm bewust of onbewust ook een bepaalde objectivering; de overlevenden van de oorlog spreken niet meer, en zijn net als de bewaard gebleven voorwerpen uit de oorlog stille getuigen geworden.

Op een relatief bescheiden oppervlak presenteert het herinneringscentrum in Vught een geslaagde tentoonstelling. Hierin wordt de oorlogsgeschiedenis van deze plek, subtiel ingebed in een ruimere context, op beeldende wijze inzichtelijk gemaakt door een vruchtbare combinatie van presentatievormen. De gemaakte keuzes – de naoorlogse geschiedenis van Vught als interneringskamp en Moluks woonoord komt bijvoorbeeld niet hier aan bod maar in de tentoonstellingsbarak elders op het terrein – resulteren in een helder en overtuigend verhaal. Het onderwerp morele keuzes en het oordelen

daarover, passend bij eigentijdse burgerschapsvorming, neemt relatief veel ruimte in. Juist doordat dit in een apart deel van de tentoonstelling gebeurt, blijft er ruimte over voor de bezoeker om zelf een koppeling te maken tussen de complexiteit van het heden en die van het verleden. De afgewogen wijze waarop de bezoeker wordt betrokken oogt passend; mede daardoor voldoet het gebodene in ruime mate aan de verwachtingen.

Gedurende de sluiting van de musea vanwege het Corona virus is online een impressie van de tentoonstelling te verkrijgen via <https://www.nmkampvught.nl/nationaal-monument-kamp-vught-vlog/>.

Over de auteurs

Susan Hogervorst, Open Universiteit Nederland en Erasmus Universiteit Rotterdam.

E-mail: s.hogervorst@ou.nl

Kees Ribbens, NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies en Erasmus Universiteit Rotterdam.

E-mail: k.ribbens@niod.knaw.nl

